

Slovanské jazyky a jejich místo mezi indoevropskými jazyky

Slovanské jazyky – jejich vztah k jazykům indoevropským

- **Slovanské jazyky** (s ohledem na hláskosloví, mluvnickou stavbu a slovní zásobu) – ***archaická*** část indoevropské jazykové rodiny

archaické rysy:

- ***flexivní*** struktura (kategorie rodu, čísla, pádu, systém zájmen, číslovek, temporální systém).
- ***základní slovní fond*** – ide. základ (pojmenování příbuzenských vztahů, základních činností živých bytostí, domácích a lesních zvířat, některých volně rostoucích rostlin).

-
- Indoevropský základ slovanštiny (dobře patrný z lexika):

δuo – duo – deux – du – ДУВА – dva
ř. - lat. fr. lit. stsl. č.

Klasifikace jazyků

- **Indoevropská jazyková rodina**
- **Satemová** (*staroíránské satem = sto*) a **kentumová** (lat. *centum*) skupina
- **Satemová** – slovanské jazyky, baltské, indické, íránské, arménština, albánština.
Palatalizované veláry se změnily nejdříve na polozávěrové (semiokluzivní) **č** a **dž**, později na úžinové (konstrikivní) souhlásky, a to: **č** se změnilo na **š, ś, s**; **dž** na **ž, ź, z**
- **Kentumová** – řečtina, italické (románské), germánské, keltské, chetitsko-luvijské, tocharské, thrácké
Palatalizované veláry se depalatalizovaly, tj. změnily se na tvrdé **k** a **g**
- **Uralská (mj. ugrofinské jaz.), altajská, semito-hamitská, čínsko-tibetská jazyková rodina** a pod.

-
- Ide. jazyky jsou písemně doloženy až v době jejich výrazného rozrůznění, v době, kdy se po delší dobu vyvíjely samostatně
  - z období před n. l.: texty z jazykové skupiny indoíránské, anatolské, řecké a italické
  - ostatní jazyky jsou doloženy až v n. l.

Rekonstruovaná soustava hlásek indoevropského jazyka

Soustava samohlásek

- Vokalický systém sa výrazněji neodlišoval od systému ve slovanských jazycích (**a,e,i,o,u**)
- Uplatňovala se zde **kvantitativní korelace**
Indoevropský jazyk měl ještě jednu neurčitou redukovanou hlásku – označovanou jako **šva**, která sa graficky vyjadřuje jako obrácené **e** (**ə**). Vznikla v starším období indoevropského jazyka. Předpokládá se, že tento zvuk, tzv. **šva**, měl fonetickou povahu blízko samohlásce **a**, proto se změnil na tento zvuk. Zvuk **šva** závisel na okolních hláskách.
- V baltoslovanském prostředí ho zaměnila střídnice **i** nebo **u**. V slovanském prostředí za krátké **i** vznikl tzv. přední jer **ь** a za krátké **u** tzv. zadní jer **ъ**.

Rekonstruovaná soustava hlásek indoevropského jazyka Vokalický systém

---

i e ə2 u o í é ə1 ú ó
a á

Rekonstruovaná soustava hlásek indoevropského jazyka

- Indoevropský jazyk měl bohatý inventář **dvojhlásek**. Diftongický charakter měly nejen kombinace samohlásek vyššího stupně sonority (**a, e, o**) se samohláskami nižšího stupně sonority (**i, u**), ale také spojení s likvidami **r** a **l** a nosovými souhláskami **m** a **n** (tedy se sonorami).
- Přízvuk – dynamický, silový. Pod vlivem tohoto přízvuku zanikly samohlásky **a, e, o** v nepřízvučné poloze a došlo ke střídání **a-0, e-0, o-0**.
- Po zániku těchto hlásek v nepřízvučné poloze v dvojhláskových skupinách vzniklo slabikotvorné **i,u,r,l,m,n**.
- Změnu hlásek pod vlivem dynamického přízvuku nazýváme **ablaut**.

Pokud se však **a,e,o** redukují na **šva**, hovoříme o redukovaném stupni ablautu; pokud se tyto hlásky redukují zcela, hovoříme o nulovém stupni ablautu.

Rekonstruovaná soustava hlásek indoevropského jazyka

- Někteří jazykovědci předpokládají, že původně i samohláska o mohla vzniknout tak, že se samohláska e ocitla v nepřízvučném postavení. Tak vzniklo střídání e-o (nesu x nosím)
- Dynamický přízvuk se změnil na melodický.
- V mladším období mohla být intonace přízvučné slabiky dvojí – akutová nebo cirkumflexová.

Rekonstruovaná soustava hlásek indoevropského jazyka

Souhlásková soustava

- Příznačný je pro indoevropský jazyk bohatý inventář závěrových souhlásek (b, p, t, d, k, g)
- Indoevropština měla též aspirované závěrové (bh, ph, th, dh, kh, gh) a labializované kw, gw, gwh. Kromě toho k, g, gh mohly být měkké i tvrdé.
- Každá neznělá stála v protikladu k znělé čisté a znělé aspirované:

b	d	g	g´	gw
P	t	k	k´	kw
Bh	dh	gh	gh´	gwh

Rekonstruovaná mluvnická struktura indoevropského jazyka

- **Gramatická struktura indoevropštiny**
- Skloňování – méně pádové homonymie a synonymie

Ablativ – zvláštní pád, který označoval směr odněkud.
Například dnes máme na označení ablativních tvarů gen. sg. o-kmenů dva základní významy:

- a) Přivlastňovací (dům mého otce)
- b) Odlukový (jdu od svého otce)
- c) Vokativ – ablaut na konci kmene (e>o) (*Jano, Jane Vajane*)

- Přídavná jména (jako podstatná jména)
- Zájmena – supletivismus – jednotlivé pády téhož zájmena se tvořily od různých kořenů. Tyto nepravidelnosti jsou patrné dodnes (já – mě/mne, my – nás)
- Slovesa – časy: přítomný, aorist, perfektum a futurum. (Syntetické tvary na rozdíl od současnosti – analytické tvary)
Gramatické tvary časů neoznačovaly jednotlivé časy v tom smyslu, jak to známe dnes, ale šlo spíše o trvání, míru, stav, dokonání nebo nedokonání děje (vid).
- Gramatické tvary se vyjadřovaly jednak koncovkami a jednak ablautovými změnami (vnitřní flexí).
- Ze slovesných rodů byly kromě aktivního děje známy tzv. *médium* – předchůdce dnešních zvratných tvarů (řec. ego legomai; luomai (luo));

■ **Slovní zásoba**

- Praindoevropská slova – vyskytují se ve většině indoevropských jazyků (**slova základního slovního fondu**, např.: **číslovky** do deset, číslovka sto, tisíc; **rodinná pojmenování** jako mater, pater /otec, řec. atta/; názvy pro dům, ovci, vlka, psa, ženu apod.)
- **Lingvistická paleontologie** – zkoumá život lidí na pozadí života jazyka, materiální a duchovní kulturu předků našich národů. Tyto poznatky – hypotetická platnost – doplnění z archeologie

■ **Syntax**

- Využívání záporového genitivu v záporových existenciálních větách apod.